

УДК 351.856.1:316.346.32-053.6](477)

DOI 10.34132/pard2023.19.08

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ У СФЕРІ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Скрипнюк О. В., д-р юрид. наук, професор, академік НАПрН України, директор, Інститут держави і права імені В. М. Корецького Національної академії наук України, заслужений юрист України, м. Київ, Україна.

Жовнірчик Я. Ф., д-р наук з держ. упр., професор, в. о. завідувача відділу проблем державного управління та адміністративного права, Інститут держави і права імені В. М. Корецького Національної академії наук України, м. Київ, Україна.

У статті здійснено дослідження теоретичних засад державної політики сучасної України у сфері патріотичного виховання молоді та надано практичні рекомендації щодо її удосконалення. Здійснено теоретичний аналіз проблеми патріотичного виховання молоді в Україні, а саме: розглянуто поняття «патріотизм» та «виховання» у їх взаємозв'язку та взаємодоповнюваності одне одним; визначено роль держави у патріотичному вихованні сучасної молоді; здійснено аналіз законодавства України у сфері патріотичного виховання молоді; розглянуто патріотичне виховання молоді як складову державної політики України. Досліджено сучасний стан патріотичного виховання молоді в Україні, а саме: проаналізовано практичну реалізацію державної політики у сфері патріотичного виховання молоді; здійснено оцінку результатів діяльності державних та неурядових організацій у сфері патріотичного виховання молоді; визначено основні проблеми та недоліки у сучасній системі патріотичного виховання молоді в Україні. Показано роль держави у патріотичному вихованні сучасної молоді яка є критично важливою для зміцнення національної ідентичності, формування

патріотичної свідомості та збереження культурної спадщини. Доведено що наявне законодавство України у сфері патріотичного виховання молоді, воно має оперативніше реагувати на вимоги часу та ситуації в країні.

Визначені перспективи розвитку державної політики у сфері патріотичного виховання молоді, а саме: здійснено аналіз потреб та викликів у патріотичному вихованні молоді в сучасних умовах; надано пропозиції щодо поліпшення державної політики у сфері патріотичного виховання молоді; спрогнозовано перспективи розвитку патріотичного виховання молоді в Україні.

Ключові слова: *виховання, держава, державна політика, державне управління, законодавство, молодь, неурядові організації, патріотизм, система патріотичного виховання.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Незалежна Україна на сучасному етапі свого розвитку переживає один із найскладніших періодів у новітній історії, спричинений архіскладними політичними, економічними та соціальними процесами. Воєнні дії на сході, анексія Автономної Республіки Крим, повномасштабне вторгнення військ російської федерації на територію суверенної країни та інші виклики стали надсерйознішим випробуванням для української нації, яка відчула гостру загрозу своєї територіальній цілісності та національній ідентичності. У таких умовах патріотичне виховання молоді стає важливим елементом розвитку української держави та забезпечення її національної безпеки [18].

Одним із ключових чинників, що визначає якість та успіх патріотичного виховання, є державна політика в цій сфері. Сучасний стан державної політики України на царині патріотичного виховання молоді потребує аналізу та оцінки, оскільки, саме він впливає на формування національної свідомості молодого покоління та його готовність захищати інтереси своєї держави в майбутньому.

Розглядаючи сучасний контекст поліаспектного протистояння росії і України, можна зробити висновок, що державна політика в сфері патріотичного виховання молоді є надзвичайно важливою для забезпечення національної безпеки та успішної реалізації державної

політики в цілому. Сучасна українська держава повинна забезпечувати належні умови для розвитку громадянської свідомості та патріотичних цінностей, адже саме це відповідає інтересам суспільства та держави загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові дослідження та публікації з означеної теми є актуальними в контексті розвитку українського суспільства та змін, які відбуваються в країні після Революції Гідності та внаслідок воєнного протистояння з росією.

Питаннями державної політики України у сфері патріотичного виховання молоді переймаються дослідники різних категорій наукових знань: філософи, педагоги, соціологи, політологи, фахівці з державного управління та адміністративного права, молодіжні організації тощо. Серед них, варто відмітити таких як: Борисюк О. [2] (зосереджується на дослідженні сучасних методів та підходів до патріотичного виховання молоді; визначає проблеми та перспективи розвитку державної політики у цій сфері); Євтушенко Ю. [4] (зосереджує увагу на аналізі впливу мас-медіа на патріотичне виховання молоді; досліджує роль медіа у формуванні національної свідомості та ідентичності молоді); Жовнірчик Я. [18, 26] (розглядає взаємозв'язок патріотичного виховання молоді з їх професійно-технічним навчанням; звертає увагу на необхідність розвитку патріотичного виховання молоді в контексті розвитку української держави та забезпечення її національної безпеки); Крохмалюк О. [7] (досліджує проблеми патріотичного виховання молоді в Україні; звертає увагу на важливість зміцнення стійкості суспільства, збереження національної свідомості підростаючого покоління); Мельник Ю. [9] (досліджує основні проблеми формування патріотичних цінностей в сучасній молоді; здійснює огляд досвіду різних країн у цій сфері); Олексенко С. [12] (звертає увагу на необхідність розвитку патріотичного виховання молоді в Україні в контексті формування громадянського суспільства та демократичної культури); Пархоменко М. [13] (досліджує стан державної політики в галузі патріотичного виховання молоді в Україні; зазначає проблеми реалізації цієї політики та пропонує шляхи їх вирішення); Поліщук Л. [14] (зазначає, що забезпечення ефективного патріотичного виховання молоді в Україні потребує комплексного підходу та впровадження системних рі-

пень з боку держави); Скрипнюк О. [20] (досліджує стан державної політики в галузі правового виховання і правової освіти молоді, їх соціальний захист; визначає та пропонує шляхи реалізації цієї проблематики); Сергієнко О. [19] (розглядає взаємозв'язок патріотичного виховання молоді зі змінами в суспільстві та політичній ситуації в Україні; досліджує роль патріотичного виховання у формуванні громадянської свідомості та духовності молоді) та інші.

Враховуючи наявний науковий внесок відповідних авторів, необхідно відзначити, що на сучасному етапі розвитку України питання державної політики стосовно патріотичного виховання молоді потребують переосмислення і нового практичного розуміння, що й стало причиною вибору даної теми та напряду дослідження.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження теоретичних засад державної політики сучасної України у сфері патріотичного виховання молоді та надання практичних рекомендацій щодо її удосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Актуальність проблеми державної політики України у сфері патріотичного виховання молоді полягає в тому, що відповідно до вимог часу, це питання визнається як важлива складова національної безпеки та стійкості суспільства. У сучасних умовах відбуваються процеси глобалізації, що призводять до розширення культурних, інформаційних та соціальних контактів між народами та країнами. Ці процеси зумовлюють потребу в патріотичному вихованні молоді, щоб забезпечити збереження національної свідомості та ідентичності в умовах глобалізації та конфліктності світу.

Теоретичний аналіз проблеми патріотичного виховання молоді в Україні. У межах теоретичного аналізу проблеми патріотичного виховання молоді в Україні розглянемо поняття «патріотизм» та «виховання» у контексті їх взаємозв'язку. Під патріотизмом ми розуміємо певну форму національної свідомості, що включає у себе любов до Батьківщини, повагу до її історії, культури та традицій, а також готовність до захисту її інтересів. Виховання, у свою чергу, визначається нами як систематичний процес, що передбачає передачу знань, навичок, цінностей, традицій та норм поведінки від покоління до покоління з метою формування свідомої, відповідальної та

самостійної особистості. Таким чином, патріотичне виховання молоді в наш час є більш складною і багатогранною проблемою, ніж просто формування національної свідомості та почуття любові до Батьківщини. Воно також включає в себе розвиток відповідальності, громадянської активності та готовності до дії в інтересах держави і суспільства [1]. Досягнення цих цілей вимагає комплексного підходу до патріотичного виховання, що передбачає залучення у процес всіх суб'єктів виховання – сім'ї, школи, закладів вищої освіти, громадських організацій та державних інституцій. Такий підхід забезпечує формування відповідальних та патріотично налаштованих громадян, готових взяти на себе відповідальність за майбутнє своєї країни та розвивати її відповідно до її потреб і можливостей. Провідне місце у питаннях патріотичного виховання молоді в сучасній Україні посідає відповідна державна політика (рис. 1.).

У цій схемі патріотизм є цільовим поняттям, що пов'язане з формуванням у молоді національної свідомості та любові до Батьківщини. Виховання виступає як процес, який включає в себе різноманітні дії та заходи з метою формування патріотизму в молоді. У свою чергу, молодь є об'єктом патріотичного виховання, що здійснюється через різні виховні середовища, зокрема, в освітніх закладах та в суспільстві загалом. Така схема демонструє взаємозв'язок між основними поняттями-компонентами та окреслює роль різних суб'єктів у реалізації державної політики щодо патріотичного виховання молоді. Усі ці компоненти взаємопов'язані та спільно формують патріотичну свідомість у молоді та забезпечують зміцнення патріотичних цінностей в суспільстві. Державна політика на чині патріотичного виховання має ключове значення у цьому процесі.

У сучасних умовах патріотичне виховання молоді є одним з ключових завдань суспільства, оскільки воно визначає не тільки майбутнє держави, а й її сьогодення. Роль держави у цьому процесі є визначальною, оскільки саме вона забезпечує створення належних умов для формування громадянської свідомості, розвитку національної ідентичності та виховання поколінь громадян, які здатні не тільки ефективно функціонувати в суспільстві, а й відчувати відповідальність за його долю та розвиток [2].

Рис. 1. Схема «Основні компоненти патріотичного виховання молоді».

Джерело: складено автором

Роль сучасної держави в патріотичному вихованні молоді є надзвичайно важливою. Держава має здійснити низку основних взаємопов'язаних між собою кроків з метою забезпечення успішного патріотичного виховання молоді, а саме:

1. Визначення концепту патріотизму [5]. Сучасна держава відповідно до етапу свого розвитку повинна зрозуміти, що означає патріотизм саме для сучасної молоді та як він пов'язаний з їх соціальним і культурним контекстом.

2. Розробка національної стратегії патріотичного виховання. Держава повинна розробити актуальну до вимог часу всепронизуючу національну стратегію патріотичного виховання молоді, яка б

визначала основні пріоритети, завдання та напрями дій у цій сфері на сучасному етапі розвитку держави.

3. Створення відповідних інституцій. Для успішної реалізації стратегії патріотичного виховання держава повинна створити нові відповідні інституції, які забезпечуватимуть виконання завдань, передбачених в стратегії.

4. Розвиток освіти [20, 26]. Система освіти є одним із найважливіших інструментів патріотичного виховання молоді. Сучасна держава в даному контексті повинна забезпечити належний розвиток освіти, зокрема, обов'язково включаючи патріотичне виховання у навчальні програми, підготовку відповідних кадрів, розвиток національної науки та культури.

5. Розвиток молодіжної політики. Для успішного патріотичного виховання молоді держава повинна забезпечити розвиток молодіжної політики, яка б враховувала особливості та потреби молоді в різних сферах сучасного життя. Держава має підтримувати та сприяти розвитку різноманітних молодіжних ініціатив, спрямованих на підтримку національних інтересів та розвиток України.

6. Розбудова ціннісної системи [3]. Для успішного патріотичного виховання молоді, важливо створити у суспільстві загальноприйнятну відповідну ціннісну систему, що відображає національні традиції, культуру та історію України.

Отже, з урахуванням викликів часу роль держави у патріотичному вихованні сучасної молоді є критично важливою для зміцнення національної ідентичності, формування патріотичної свідомості та збереження культурної спадщини.

Важливим аспектом розгляду зазначеної теми є аналіз законодавства України у сфері патріотичного виховання молоді [20]. Дане законодавство є багатокомпонентним і включає в себе низку різних нормативно-правових актів: закони, стратегії, постанови, укази, розпорядження, накази, положення, програми тощо (табл. 1.).

Таблиця 1

Нормативно-правові акти України у сфері патріотичного виховання молоді*	
Закони України	- Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР; - Закон України «Про оборону України» від 06.12.1991 № 1932-ХІІ; - Закон України «Про військовий обов’язок і військову службу» від 25.03.1992 № 2232-ХІІ; - Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII; - Закон України «Про основні засади молодіжної політики» від 27.04.2021 № 1414-ІХ.
Укази Президента України	- Указ Президента України «Про Національну доктрину розвитку освіти» від 17.04.2002 № 347/2002; - Указ Президента України «Про Концепцію допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді» від 25.10.2002 № 948/2002; - Указ Президента України «Про заходи щодо поліпшення національно-патріотичного виховання дітей та молоді» від 12.06.2015 № 334/2015; - Указ Президента України «Про Стратегію національно-патріотичного виховання» від 18.05.2019 № 286/2019; - Указ Президента України «Про першочергові заходи щодо зміцнення обороноздатності держави, підвищення привабливості військової служби у Збройних Силах України та поступового переходу до засад професійної армії» від 01.02. 2022 № 36/2022.
Постанови Верховної Ради України	- Постанова Верховної Ради України «Про вшанування героїв АТО та вдосконалення національно-патріотичного виховання дітей та молоді» від 12.05.2015 № 373-VIII; - Постанова Верховної Ради України «Про відзначення пам’ятних дат і ювілеїв у 2022-2023 роках» від 17.12.2021 № 1982-ІХ.

продовження таблиці 1

<i>Розпорядження та постанови Кабінету Міністрів України</i>	- Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів щодо підвищення рівня патріотичного виховання учнівської та студентської молоді шляхом проведення на постійній основі тематичних екскурсій з відвідуванням об'єктів культурної спадщини» від 08.12.2009 № 1494-р; - Постанова Кабінету Міністрів України «Про утворення Міжвідомчої комісії з питань національно-патріотичного виховання» від 22.07.2015 № 524; - Постанова Кабінету Міністрів України «Про питання дитячо-юнацького військово-патріотичного виховання» від 17.10.2018 № 845; - Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання на період до 2025 року та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України» від 30.06.2021 № 673.
<i>Накази Міністерства освіти і науки України</i>	- Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження плану заходів щодо посилення національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді» від 27.10.2014 № 1232; - Наказ Міністерства освіти і науки України «Про національно-патріотичне виховання в системі освіти» від 16.07.2017 № 768; - Наказ Міністерства освіти і науки України «Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що втратив чинність, наказ Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641» від 06.06.2022 № 527.

**(чинна станом на січень 2023 р.) (вибірка)*

Джерело: систематизовано автором

Найважливішими з вищезазначених нормативно-правових актів на нашу думку є Конституція України [6], Закон України «Про освіту» [15], Закон України «Про основні засади молодіжної політики» [16], отож розглянемо їх детальніше.

Конституція України не містить окремої статті про патріотичне виховання молоді, проте низка її положень може бути пов'язана із ним. Зокрема, у статті 21-24 та 34 Конституції України [6] зазначається про захист прав та свобод людини і громадянина, зокрема, свободи думки, слова та дійства. Це може бути пов'язано з можливістю вільно висловлювати свої патріотичні переконання та пропагувати патріотизм серед молоді. Крім того, статті 53 та 54 Конституції України [6] забезпечують право на освіту та гарантують право на розвиток особистості, що може бути пов'язано з патріотичним вихованням молоді через освітні програми, виховну роботу та інші форми роботи з молоддю. Також, у статті 66 Конституції України [6] зазначається про зобов'язання громадян дбайливо ставитись до природного та культурного надбання, а стаття 1 [6] закріплює принцип демократичної, соціальної держави права. Ці положення можуть бути пов'язані з патріотичним вихованням через виховання поваги до своєї культури та історії, а також демократичних цінностей і прав людини [8]. Отже, хоча Конституція України не містить окремої статті про патріотичне виховання молоді, вона встановлює фундаментальні принципи та цінності, які повинні бути враховані у патріотичному вихованні молоді; закріплює право на освіту та свободу думки і слова, що є важливими складовими для формування патріотичних почуттів та громадянської свідомості.

Чинний Закон України «Про освіту» [15] прямо не визначає поняття «патріотичне виховання», однак містить положення, які можуть відображати аспекти цього процесу. Так, відповідно до п. 1 статті 6 «засадами державної політики у сфері освіти та принципами освітньої діяльності є виховання патріотизму, поваги до культурних цінностей Українського народу, його історико-культурного надбання і традицій» [15]. Відповідно до п. 2 статті 54 та п. 3 статті 55, – педагогічні, науково-педагогічні та наукові працівники і батьки здобувачів освіти зобов'язані настановленням і особистим прикладом утверджувати повагу до суспільної моралі та суспільних цінностей, зокрема, правди, справедливості, патріотизму, гуманізму, толерантності, працелюбства [15]. Отже, Закон України «Про освіту» передбачає патріотичне виховання молоді, формування національної свідомості, громадянської та політичної культури, загальнолюдських

цінностей і поваги до прав людини, що є важливим компонентом виховання молоді в дусі патріотизму.

Закон України «Про основні засади молодіжної політики» [16] має лише одне положення відносно патріотичного виховання молоді. Так, у статті 18 даного закону зазначається, що «органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування сприяють організації змістовного дозвілля молоді шляхом створення умов для змістовного дозвілля, естетичного та національно-патріотичного виховання, фізкультурно-спортивної роботи в закладах оздоровлення та відпочинку» [16]. У законі не передбачено конкретних заходів чи програм щодо патріотичного виховання молоді. Отже, вважаємо, що кількість засад патріотичного виховання молоді в зазначеному законі є недостатньою, а відсутність конкретних і детальних положень, спрямованих на підтримку та розвиток патріотичного виховання молоді, вбачаємо суттєвим недоліком даного закону, зміст якого не відповідає фактичній ситуації в Україні в контексті російсько-українського протистояння.

Отже, здійснивши аналіз законодавства України у сфері патріотичного виховання молоді, доходимо висновку, що воно має оперативніше реагувати на вимоги часу та ситуації в країні.

На черговому етапі національного державотворення патріотичне виховання молоді є важливою складовою державної політики сучасної України. У зв'язку зі складними викликами та загрозами для національної безпеки, виховання молодого покоління в дусі патріотизму стає все більш актуальним завданням держави [18].

З метою забезпечення ефективного патріотичного виховання молоді, українська держава вживає низку різноманітних заходів та ініціатив, таких як удосконалення тематичного законодавства, включення патріотичного виховання до навчальних програм, організація таборів та тижнів патріотичної виховної роботи, проведення патріотичних заходів, акцій та конкурсів, інформаційно-просвітницька робота зі збереження історичної пам'яті, а також розроблення і впровадження стратегій та програм розвитку патріотичного виховання молоді [4].

Зрозуміло, що патріотичне виховання молоді не може бути реалізовано повністю державою самостійно. У цьому процесі важливу роль відіграють також суспільство, громадські організації, родина

та особистість самого молодого громадянина. Але саме держава має відповідальність за організацію та координацію патріотичного виховання молоді в Україні, тому забезпечення відповідних умов і ресурсів на цю сферу є однією з головних завдань держави.

– Сучасний стан патріотичного виховання молоді в Україні. Результатом практичної реалізації державної політики у сфері патріотичного виховання молоді є реальний стан цієї сфери та відчуття її населенням України. У 2021 р. Міністерством молоді та спорту України разом із ТОВ «ФОРСЕРВІС ЮА СЕЙЛЗ» було проведено соціологічне дослідження щодо розвитку сфери національно-патріотичного виховання та стану сформованості громадянської ідентичності населення України [10], основними положеннями якого, є такі:

– У результаті опитування виявлено, що для більшості українців патріотизм включає в себе знання історії України, активну громадянську позицію та працю на благо своєї країни. Спілкування українською мовою респонденти визначили як менш важливу умову для патріотизму порівняно з іншими, такими як участь у громадському житті свого колективу або місцевої громади. Також виявлено, що для більшості українців патріотизм є більше пасивною, ніж активною категорією, тому вони вибирають умови, спрямовані на знання, більш часто, ніж ті, що спрямовані на дію або участь;

– Українці та українки найбільше орієнтовані на думки своїх родичів, близьких і друзів у питаннях патріотизму, а не на думки блогерів та політиків. Військові в цьому питанні займають проміжне становище, оскільки на них звертає увагу 34 % опитаних;

– Основними агентами впливу на думку респондентів щодо питань патріотизму є події, в яких вони брали участь, думки родичів та сім'ї, мас-медіа (зокрема, телебачення), заходи, проєкти громадської активності та українські фільми;

– У межах проведеного дослідження було запропоновано респондентам визначити якості, які характеризують українців у більшій мірі. Результати показали, що патріотизм українців був оцінений на середньому рівні. Загалом, ядро якостей (середні значення) складалося з таких характеристик, як національна гордість, патріотизм та релігійність;

– На рівні 35,5 % населенню України відомо про громадські організації, спрямовані на патріотичну діяльність. Більшість знань про такі організації мають молоді люди віком від 14 до 35 років, із загальним показником 32,4 %;

– Недостатня кількість інформації перешкоджає вступу респондентів до громадських організацій національно-патріотичного спрямування. 32,7 % зазначили, що не мають достатньої інформації про діяльність та проекти таких організацій, що заважає їм вступати до них. Після нестачі інформації, головними перешкодами для молоді віком від 14 до 35 років є відсутність таких організацій у їхньому населеному пункті, тоді як для людей старшого віку – це недовіра;

– 9,8 % опитаних брали участь у програмах та заходах національно-патріотичного виховання, тоді як 45,6 % не брали участь через відсутність інформації про такі заходи або через те, що самі заходи були відсутні. Українці більш довіряють освітнім закладам щодо сприяння розвитку національно-патріотичного виховання;

– Респонденти відчують основні потреби щодо заходів національно-патріотичного виховання, які включають відвідування краєзнавчих та історичних проєктів, вшанування героїв, які боролися за незалежність України, та відзначення державних і національних дат [10, с. 67-68].

За результатами даного дослідження проаналізуємо деякі із його аспектів, здійснивши оцінку результатів діяльності державних і неурядових організацій у патріотичному вихованні молоді та визначивши основні проблеми і недоліки у сучасній системі патріотичного виховання молоді в Україні.

Державні та неурядові організації України за специфікою свого існування мають відігравати важливу роль у патріотичному вихованні сучасної молоді, адже вони покликані сприяти формуванню патріотичного світогляду, забезпечувати доступ до інформації про історію та культуру своєї країни, проводити різноманітні заходи з патріотичної тематики тощо [14]. Завдяки роботі державних і неурядових організацій з патріотичного виховання, молодь має краще розуміти значення історії своєї країни, цінності та традиції,

а також розвивати патріотичні почуття і готовність до захисту своєї Батьківщини.

Однак, результати проведеного дослідження [10] свідчать, що державні та неурядові організації України у повній мірі не справляються зі своєю задачею щодо патріотичного виховання сучасної молоді. Незважаючи на наявність програм та заходів, низка проблем залишається нерозв'язаною [22]. Брак координації зусиль між державними та неурядовими організаціями та недостатній фінансовий і матеріально-технічний ресурс для реалізації програм та заходів – це лише деякі з проблем, що виникають у патріотичному вихованні сучасної молоді в Україні.

Недосконала діяльність державних та неурядових організацій у патріотичному вихованні сучасної молоді в Україні спостерігається на різних рівнях управління. По-перше, більшість з цих організацій як факт є недостатньо ефективними у досягненні мети патріотичного виховання та формування національної свідомості серед молоді [10]. По-друге, існує серйозна проблема з несистемністю діяльності цих організацій, яка призводить до втрати часу, грошей та інших видів ресурсів на різноманітні дії, які не ведуть до досягнення поставлених цілей [25]. По-третє, зазвичай державні та неурядові організації не виявляють достатньої здатності адаптуватися до змін відповідно до потреб сучасного суспільства, що призводить до зменшення їхньої ролі у процесі формування національної свідомості молоді [19]. По-четверте, існує проблема з недостатнім залученням молоді до діяльності державних та неурядових організацій, що має негативний вплив на ступінь їхньої ефективності [10].

Отже, у сучасній системі патріотичного виховання молоді в Україні існує низка проблем, які ставлять під загрозу ефективність цієї системи. Окрім недостатнього фінансування проєктів та програм у сфері патріотичного виховання, існує проблема недостатньої кількості фахівців, які б мали відповідну освіту та досвід роботи з молоддю, та які могли б забезпечити якісне і змістовне проведення заходів з патріотичного виховання. Іншою проблемою є відсутність єдиного концепту патріотичного виховання [11], який би був прийнятий на державному рівні, пронизуючи абсолютно всі сфери життєдіяльності країни та спрямовував би усі взаємоузгоджені дії

державних та неурядових організацій у цій сфері. Це призводить до розбіжностей у підходах до патріотичного виховання та різних форм його реалізації. Іншою проблемою є нерівномірний доступ до патріотичного виховання в різних регіонах України [21]. Деякі райони та міста мають більш розвинуті та досконалі програми і заходи, тоді як інші залишаються поза увагою якісного та актуального патріотичного виховання молоді. Це призводить до того, що деякі молоді люди не мають можливості отримати необхідні знання та досвід у сучасному патріотичному вихованні.

Отже, у цілому, сучасна система патріотичного виховання молоді в Україні потребує поліпшення та удосконалення, зокрема, у забезпеченні рівних можливостей для отримання необхідних знань та досвіду, наданні достатньої ресурсної, а особливо, фінансової підтримки. Окрім того, оскільки патріотизм є складною та багатогранною концепцією, необхідно розробляти актуально-сучасні програми і заходи, що забезпечують комплексний та системний підхід до патріотичного виховання молоді за участю якомога більшої кількості суб'єктів здійснення державної політики у сфері патріотичного виховання молоді.

Перспективи розвитку державної політики у сфері патріотичного виховання молоді. В сучасних умовах України патріотичне виховання молоді стає особливо важливим завданням, оскільки майбутнє країни залежить від молодого покоління. Однак існує низка потреб і викликів, які необхідно враховувати для ефективної реалізації цього завдання.

Потреби у патріотичному вихованні сучасної молоді включають необхідність формування національної свідомості та ідентичності без прив'язки до росії, забезпечення доступності патріотичних заходів наповнених новим концептуальним змістом [23], розвиток національної культури та мистецтва, виховання поваги до інших культур та народів.

Одним з основних викликів у патріотичному вихованні молоді є боротьба з ідеологією ворожнечі та агресії, яка діє в Україні з боку зовнішнього ворога – російської федерації. Також, важливим викликом є забезпечення доступності якісної освіти та патріотичного виховання для дітей та молоді в сільській місцевості

та віддалених регіонах країни [13]. Іншим викликом є недостатня підтримка державних та неурядових організацій, які займаються патріотичним вихованням молоді [7]. Брак координації між цими організаціями і недостатнє фінансове забезпечення з боку держави може обмежувати їх можливості та ефективність у досягненні поставлених цілей. Отже, для ефективного патріотичного виховання молоді в Україні необхідно враховувати потреби та виклики, які виникають у сучасних умовах.

З урахуванням усього вищезазначеного, з метою удосконалення державної політики у сфері патріотичного виховання молоді в сучасній Україні вважаємо за доцільне запропонувати такі заходи, як:

1. Перегляд Стратегії національно-патріотичного виховання [17] на предмет врахування повномасштабного вторгнення військ російської федерації на територію суверенної України і його наслідків для національної безпеки та територіальної цілісності країни. (Поточна редакція стратегії станом на січень 2023 року датується 18.05.2019 р.).

2. Створення умов для розвитку культури патріотизму та культури громадянськості на різних рівнях – від шкіл до університетів, із залученням до цього процесу представників інститутів громадянського суспільства, учасників бойових дій, членів культурних та релігійних організацій.

3. Посилення розвитку системи національно-патріотичного виховання, заклавши у неї оновлені підвалини розуміння історичних відносин між Україною і росією та Україною і країнами-членами Європейського Союзу у відповідних інституціях: армії, правоохоронних органах, військових навчальних закладах, добровольчих об'єднаннях, молодіжних громадських організаціях тощо.

4. Активна підтримка ініціатив молоді, які сприяють розвитку патріотичного виховання, зокрема, фінансова підтримка створення інфраструктури для здійснення дослідницьких проєктів, проведення спортивних та культурних заходів.

5. Залучення засобів масової інформації до популяризації патріотичної тематики і показу важливості патріотизму та громадянської свідомості в суспільстві [24]. Просування ідеї патріотизму через соціальні мережі.

6. Проведення реформування системи освіти, яке передбачало б більше введення національно-патріотичних елементів у навчальний процес, розвиток національної культури та загалом культурологізацію освіти;

7. Підтримка національних традицій і обрядів (елементів нематеріальної культурної спадщини), які відображають культурне багатство української нації та сприяють формуванню патріотичних цінностей.

8. Підвищення ролі та значення громадських організацій і волонтерських рухів у патріотичному вихованні молоді, сприяння їх розвитку та взаємодії з державними структурами;

9. Запровадження національної програми добровільної військової підготовки для молоді. Вона може бути ефективним засобом не лише для формування патріотичних цінностей, але й для підготовки молоді до можливих загроз національній безпеці країни, зокрема, в контексті російсько-української війни.

Реалізація зазначених заходів сприятиме поліпшенню державної політики у сфері патріотичного виховання молоді. Окрім цього, важливо також зазначити про перспективи розвитку патріотичного виховання молоді в сучасній Україні. На нашу думку, з одного боку, відбуватиметься подальше зростання уваги до цієї теми з боку держави та громадськості; з іншого, – виклики, пов'язані з російсько-українською війною та геополітичною ситуацією в країні, ставлять перед патріотичним вихованням молоді нові завдання та вимоги.

Однією з можливих перспектив розвитку патріотичного виховання молоді є зміцнення його ролі в системі освіти та виховання [9, 20]. Досягнення цієї мети можливе завдяки активному введенню національно-патріотичних елементів у навчальний процес, розвитку національної культури та історії. Крім того, можливо створення актуальних національних спеціальних програм і проєктів, які спрямовані на виховання патріотичної свідомості та громадянської позиції у молоді у контексті сучасних викликів із закладанням відповідних засад на довготривалу перспективу.

Також можливо очікувати подальшого зростання зацікавленості молоді у добровільній військовій підготовці. Для розвитку цієї сфери

необхідно забезпечити належну організацію та фінансування таких програм, а також забезпечити безпеку та максимально можливі умови для проведення навчальних заходів. Крім того, необхідно залучати до роботи з молоддю якомога більше досвідчених і відповідальних військових, які б могли передати свої знання та навички молодим поколінням.

Ще одним можливим напрямом розвитку є зміна змісту патріотичного виховання молоді з акцентуванням уваги на патріотизмі як активної громадянської позиції, зокрема, в контексті захисту національних інтересів [12]. При цьому, на перший план можуть виходити не тільки військові здобутки, але й досягнення в галузі культури, науки, спорту тощо.

Іншою перспективою є залучення до патріотичного виховання молоді широкого кола громадських організацій та волонтерських рухів. Це може бути здійснене шляхом підтримки державою таких ініціатив, створення сприятливих умов для їх розвитку та співпраці з ними. Вони можуть стати дієвими партнерами держави у питаннях патріотичного виховання молоді, зокрема, проводячи різноманітні заходи та реалізуючи проекти з цієї тематики.

Для ефективної реалізації таких перспективних напрямів важливо продовжувати розвивати державну політику у сфері патріотичного виховання молоді, зокрема, шляхом введення нових інструментів та механізмів, спрямованих на підтримку цієї сфери. Водночас, необхідно забезпечити ефективний механізм координації дій різних державних і неурядових організацій, що займаються патріотичним вихованням молоді, для забезпечення максимальної ефективності їх діяльності.

У цілому, перспективи розвитку патріотичного виховання молоді в сучасній Україні, на нашу думку, є досить оптимістичними, оскільки українське суспільство вже проявило високий рівень патріотизму і готовності до захисту своєї країни. Однак, для досягнення більш високих результатів необхідно продовжувати розвивати та підтримувати патріотичне виховання молоді на державному рівні.

Висновки. Отже, патріотичне виховання молоді є надзвичайно важливою складовою державної політики сучасної України в умовах

російсько-української війни. Наразі в країні відбувається процес змін у підходах до патріотичного виховання молоді, однак необхідно активізувати зусилля та спрямувати їх у правильному напрямі.

Необхідно розвивати та вдосконалювати систему освіти, включивши в неї конструктивну кількість національно-патріотичних елементів та забезпечивши дотримання вимог нормативно-правових актів у цій сфері. Також, слід розвивати інформаційну політику та популяризувати інформацію про історію України та внутрішньополітичні процеси в країні.

Для підвищення ефективності патріотичного виховання необхідно системно створити та розвивати відповідні програми та проекти, які б допомогли молоді зрозуміти важливість патріотизму та відчуття належності до своєї країни. Також, можна очікувати зростання зацікавленості молоді у добровільній військовій підготовці, яку необхідно розвивати та фінансувати.

У цілому патріотичне виховання молоді вбачається однією з головних складових у зміцненні держави і утвердженні національної свідомості та ідентичності, а забезпечення належної державної підтримки та розвитку патріотичного виховання молоді є важливою задачею, яка потребує негайних та ефективних заходів.

У контексті даного дослідження перспективними напрямками подальших теоретико-практичних досліджень вважаємо такі:

- дослідження ефективності різних форм і методів патріотичного виховання молоді, включаючи нові підходи до навчання та використання сучасних технологій;
- вивчення впливу глобалізації та культурних змін на патріотичне виховання молоді;
- розробка нових програм та методик патріотичного виховання молоді, з урахуванням сучасних викликів і потреб суспільства;
- вивчення впливу патріотичного виховання на формування громадянської свідомості та активності у молоді;
- дослідження впливу російсько-української війни на патріотичне виховання молоді в Україні та розробка рекомендацій щодо зміцнення патріотичних цінностей в умовах збройного протистояння.

Стаття надійшла до редакції: 22.01.23

Yaroslav Zhovnirchuk, Doctor of Sciences in Public Administration, Professor, manager of the Department of Public Administration and Administrative Law, Institute of State and Law VM Koretsky of National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

The article studies the theoretical foundations of the State policy of modern Ukraine in the sphere of patriotic education of youth and provides practical recommendations for its improvement. The relevance of the study of the State policy of Ukraine in the sphere of patriotic education of youth, its current status and prospects for development is substantiated. The latest research and publications on this topic are analysed. A theoretical analysis of the problem of patriotic education of youth in Ukraine is carried out, namely: the concepts of “patriotism” and “education” are considered in their interconnection and complementarity with each other; the main components of patriotic education of youth are modelled and described in the form of a scheme; the role of the State in the patriotic education of modern youth is determined; the legislation of Ukraine in the field of patriotic education of youth is analysed; patriotic education of youth as a component of the State policy of Ukraine is considered. The current state of patriotic education of youth in Ukraine is studied, namely: the practical implementation of the state policy in the field of patriotic education of youth is analysed; the results of the activities of state and non-governmental organisations in the field of patriotic education of youth are assessed; the main problems and shortcomings in the current system of patriotic education of youth in Ukraine are identified. Prospects for the development of state policy in the field of patriotic education of youth are determined, namely: an analysis of the needs and challenges in patriotic

education of youth in modern conditions is carried out; proposals for improving the state policy in the field of patriotic education of youth are provided; prospects for the development of patriotic education of youth in Ukraine are forecasted. Promising areas for further theoretical and practical research of the State policy of Ukraine in the field of patriotic education of youth are identified. Thus, the article is devoted to the study of the theoretical foundations and practical aspects of the State policy of Ukraine in the field of patriotic education of youth, including an analysis of the current state and prospects for development, as well as practical recommendations.

Key words: education, state, state policy, public administration, legislation, youth, non-governmental organisations, patriotism, system of patriotic education.

Received: 22.01.23

References

1. Bizov, S. (2022). Konceptual'ni zasady realizatsiya derzhavnoyi polityky formuvannya nacional'no-patriotichnoyi svidomosti ta demokratichnyh cinnostej molodi v Ukrayini [Conceptual principles of implementing state policy for the formation of national-patriotic consciousness and democratic values of youth in Ukraine], *Aspekty publichnogo upravlinnya – Aspects of public administration*, 10(4), 58-64. DOI: <https://doi.org/10.15421/152228> [in Ukrainian].
2. Borysiuk, O. (2019). Polityka derzhavy Ukraina shchodo patriotychnoho vykhovannya molodi: suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku [State policy of Ukraine on patriotic education of youth: current state and prospects of development]. *Doctor's thesis*. Kyiv: Kyiv National Taras Shevchenko University [in Ukrainian].
3. Hurskyi, V. (2022). Deyaki pytannia shchodo systemy pidhotovky hromadian Ukrainy do natsionalnoho sprotivu [Some issues regarding the system of preparation of Ukrainian citizens for national resistance]. *Materialy mizhnarodnoho naukovo-praktychnoho onlain-seminaru «Diialnist derzhavnykh orhaniv v umovakh voiennoho stanu» [Proceedings of the International Scientific and Practical Online Seminar «Activities of State Bodies in a State of War»]* (pp. 473-474). Kryvyi Rih: ДонДУБС [in Ukrainian].

4. Yevtushenko, Y. (2019). Rol media u formuvanni natsionalnoi svidomosti ta identychnosti molodi [The role of media in shaping the national consciousness and identity of youth]. *Naukovyi visnyk Mykolaivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. O. Sukhomlynskoho – Scientific Bulletin of V.O. Sukhomlynskyi National University of Mykolaiv*, 2(68), 69-72 [in Ukrainian].

5. Komarynets, S., & Mashtalir, S. (2022). Analiz stanu ta perspektyv rozvytku molodizhnoi polityky v Ukraini [Analysis of the state and prospects of youth policy development in Ukraine]. *Skhidna Yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnia – Eastern Europe: Economics, Business and Management*, 4(37), 55-66 [in Ukrainian].

6. Konstytutsiia Ukrainy. Zakon vid 28.06.1996 № 254k/96-VR [Constitution of Ukraine. Law from 28.06.1996 № 254k/96-VR]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Official Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 30, p.141 [in Ukrainian].

7. Krokhmaliuk, O. (2021). Patriotychne vykhovannia molodi v Ukraini: istoriia, suchasni vyklyky ta perspektyvy [Patriotic education of youth in Ukraine: history, current challenges and prospects]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». Seriia «Pedahohichni nauky» – Scientific notes of the National University «Ostroh Academy». Series «Pedagogical Sciences»*, 33, 97-102 [in Ukrainian].

8. Lukianchykova, D. (2022). Natsionalno-patriotychne vykhovannia uchnivskoi molodi v umovakh viiennoho stanu [National-patriotic education of student youth in a state of war]. *Profesiina osvita – Professional Education*, 4(97), 39-41 [in Ukrainian].

9. Melnyk, Y. (2019). Formuvannia patriotychnykh tsinnosti u molodi: dosvid ta problemy [Formation of patriotic values in youth: experience and problems]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M.P. Drahomanova – Scientific Bulletin of the National Pedagogical Drahomanov University*, 1(94), 117-122 [in Ukrainian].

10. *Ministerstvo molodi ta sportu Ukrainy. Zvit za rezultatamy sotsiologichnoho doslidzhennia shchodo rozvytku sfery natsionalno-patriotychnoho vykhovannia ta stanu sformovanosti hromadianskoi identychnosti naselennia Ukrainy* [Ministry of Youth and Sports of Ukraine. Report on the results of a sociological study on the development of the national-patriotic education sphere and the state of formation of the civic identity of the population of Ukraine]. (2021). Kyiv: TOV «FORSERVIS UA SEILS» [in Ukrainian].

11. Naida, I. (2022). Hromadianska identychnist yak skladova derzhavotvorennya v konteksti analizu derzhavnoi stratehii natsionalno-patriotychnoho vykhovannia [Civic identity as a component of state-building

in the context of analyzing the state strategy of national-patriotic education]. *Vcheni zapysky TNU im. V. I. Vernadskoho. Seriya Publichne upravlinnia ta administruvannya – Scientific notes of V.I. Vernadsky Taurida National University. Series Public Administration and Administration*, 33(72), 6, 31-35. DOI: <https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2022.6/05> [in Ukrainian].

12. Oleksenko, S. (2014). *Teoretyko-metodolohichni zasady patriotychnoho vykhovannia molodi v Ukraini* [Theoretical and methodological foundations of patriotic education of youth in Ukraine]. *Doctor`s thesis*. Kyiv: Institute of Pedagogy of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine [in Ukrainian].

13. Parkhomenko, M. (2018). *Derzhavna polityka v haluzi patriotychnoho vykhovannia molodi v Ukraini: stan ta problemy realizatsii* [State policy in the field of patriotic education of youth in Ukraine: state and problems of implementation]. *Derzhavne upravlinnia: upravlinska diialnist ta rehuliuвання – Public Administration: Management and Regulation*, 3, 42-47 [in Ukrainian].

14. Polishchuk, L. (2021). *Patriotychne vykhovannia molodi v Ukraini: derzhavna polityka ta mekhanizmy realizatsii* [Patriotic education of youth in Ukraine: state policy and mechanisms of implementation] *Candidate`s thesis*. Kyiv: Kyiv National Taras Shevchenko University [in Ukrainian].

15. Pro osvitu. *Zakon Ukrainy vid 05.09.2017 № 2145-VIII* [About Education. Law of Ukraine from 05.09.2017 № 2145-VIII]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Official Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 38-39, p. 380 [in Ukrainian].

16. Pro osnovni zasady molodizhnoi polityky. *Zakon Ukrainy vid 27.04.2021 № 1414-IX* [On the basic principles of youth policy. Law of Ukraine from 27.04.2021 № 1414-IX]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Official Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 28, p. 233 [in Ukrainian].

17. Pro Stratehiiu natsionalno-patriotychnoho vykhovannia. *Ukaz Prezidenta Ukrainy vid 18.05.2019 № 286/2019* [On the Strategy of National-Patriotic Education. Decree of the President of Ukraine from 18.05.2019 № 286/2019]. www.president.gov.ua Retrieved from <https://www.president.gov.ua/documents/2862019-27025> [in Ukrainian].

18. Mikhnenko, A., Grushchinska, N., Zhovnirchuk, Ya. et al. (2019). *Public management and national security* [Public administration and national security]. Kyiv: NAU [in Ukrainian].

19. Sergiienko, O. (2019). *Patriotychne vykhovannia molodi v umovakh suchasnoi politychnoi sytuatsii v Ukraini* [Patriotic education of youth in the conditions of the modern political situation in Ukraine]. *Naukovi chasopysy*

Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova – Scientific Bulletin of the National Pedagogical Drahomanov University, 35, 108-112 [in Ukrainian].

20. Skrypniuk, O. (2021) *Pravove vykhovannia i pravova osvita. Entsyklopediia osvity [Legal education and legal education. Encyclopedia of education]*. (2th ed., rev.). Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].

21. Slavkova, O., & Fihurna, M. (2022). *Derzhavna polityka v sferi patriotychnoho vykhovannia [State policy in the field of patriotic education]. Naukovi pohliad: ekonomika ta upravlinnia – Scientific view: economics and management*, 2(78), 51-56. DOI: <https://doi.org/10.32836/2521-666X/2022-78-8> [in Ukrainian].

22. Chupriy, L., & Sira, O. (2022). Patriotychne vykhovannia iak chynnyk formuvannia natsional'noi identychnosti v umovakh rosijs'koi ahresii [Patriotic education as a factor in the formation of national identity in the conditions of Russian aggression]. *Krakovskie Studia Malopolskie – Krakow Malopolska Studies*, 3(35), 27-46 [in Ukrainian].

23. Hrytsyshyna, I., & Shevchuk, Y. (2019). The role of higher education institutions in the patriotic education of youth in Ukraine. *Journal of Entrepreneurship Education*, 22(4), 1-11 [in English].

24. Pysarenko, S., Kolesnikova, T., & Kolesnyk, O. (2019). Patriotic education of youth in Ukraine: achievements and challenges. *Journal of Security and Sustainability Issues*, 9 (2), 265-276 [in English].

25. Zholid, O., & Kovalenko, A. (2019). Public policy of patriotic education of youth in Ukraine: current state and prospects of development. *Journal of Advanced Research in Law and Economics*, 10 (7), 2034-2042 [in English].

26. ZHovnirchuk, Ya., Luchaninova, O., Koval, V., Markina, L., Vishchenko, D. (2019). Development of entrepreneurial competence of vocational professionals by means of communicative management. *Dilemas Contemporáneos: Educación, Política y Valores*, 7, 1-22 [in English].

Відомості про авторів / Information about the Authors

Скрипнюк Олександр Васильович: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького, вул. Трьохсвятительська, 4, м. Київ, 01001, Україна.

Oleksandr Skrypniuk: V. M. Koretsky Institute of state and law, Tryokhsviatitelska str., 4, Kyiv, 01601, Ukraine.

ORCID.ORG/ 0000-0001-7052-3729

E-mail: o.v.skrypniuk@gmail.com

Жовнірчик Ярослав Федорович: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького, вул. Трьохсвятительська, 4, м. Київ, 01001, Україна.

Yaroslav Zhovnirchik: V. M. Koretsky Institute of state and law, Tryokhsviatitelska str., 4, Kyiv, 01601, Ukraine.

ORCID.ORG/ 0000-0002-1378-9923

E-mail: ya.zhovnirchik@ukr.net